

الذخیره علم الطب

مجید امتیازی

پزشک

عضو انجمن تحقیقات طب سنتی ایران

مرکز رشد استعداد های درخشان

دانشگاه علوم پزشکی تهران

از جمله مواردی که از کتاب الذخیره نام برده شده است: نظامی عروضی سمرقندی که صاحب کتاب چهارمقاله است که در فصل چهارم از کتاب ذخیره به عنوان یکی از بساط معتبر دانش پزشکی نام برده است در ابتدای کتاب مقدمه ای نوشته شده است:

این کتاب ذخیره که شامل است به آنچه احتیاج است به آن از علم طب در توصیف درد و دوا. مختصری از تجربه زمان گذشته خودش در علوم طبیعی جمع کرد آن را در طول حیاتش برای فرزندش سنن بن ثابت بن قره و آن مشتمل بر ۳۱ باب است.

اولین باب آن مربوط است به حفظ الصحه که برخلاف اغلب کتب طبی است که ما حکما باب خاصی را به این امر اختصاص نمی دادند. در این کتاب این امر به وقوع پیوسته است. نکته دیگری که در مورد کتاب وجود دارد چیزی که به عنوان مفردات و یا قریب‌البدین در سایر کتابها موجود است در این کتاب به صورت مستقل و جداگانه وجود ندارد و روال کلی کتاب به صورت یک کتاب معالجاتی می باشد و توجه بیشتر به درمان شده است و در هر یک از باب ها در مورد اعراض و انواع مشکلات می باشد و ابتدا توضیح مختصر و کوتاهی در مورد بیماری داده شده است. زیاده ترین مبحثی که در این کتاب به آن پرداخته شده است باب مربوط به انواع تبها می باشد و در این کتاب بیشتر از نظرات بقراط و جالینوس و ارسطو در مورد علت بیماریها و توضیح آنها و روش های درمانی استفاده نموده است. از دیگر دانشمندان نیز که به بیانات آن اشاره شده است، یوحنا بن ماسویه بوده است که رئیس بیمارستان و پزشک مخصوص در بغداد و سامرا از زمان هارون الرشید تا زمان متوکل عباسی بوده است. او همچنین از نظر حکمای دیگری چون حنین بن اسحاق هم استفاده نموده است که بزرگترین مترجم کتاب یونانی به عربی بوده است و از پرکارترین پزشکان قدیم عرب در آفرینش اثر بشمار می رود. از کتاب ذخیره ثابت به عنوان یک رساله کهن عربی در باره پزشکی نام برده شده است.

این کتاب تألیف ثابت بن قره می باشد. نام اصلی وی ابوالحسن ثابت بن قره بن مروان بن ثابت است. تاریخ تولد وی ۲۱۱ هجری قمری بوده و تاریخ وفات او ۲۸۸ هجری قمری است. تعداد آثار وی بیش از یکصد جلد کتاب بوده است و اکثر آثار او مربوط به علم پزشکی بوده است وی اهل حران در شمال عراق فعلی بوده است و از مترجمان زبردست کتب طبی در عهد معتمد خلیفه عباسی بوده است. به عقیده ابن جُلجل مورخ طب، که در حدود یک قرن پس از ثابت می زیسته است، ثابت بن قره را باید بیشتر فیلسوف شمرد تا طبیب. اما برخی داوری دیگری دارد و وی را هم در عرصه طب و هم در قلمرو سایر علوم طبیعی و نیز در فلسفه در عصر خودش بی نظیر می خوانند. از آثار طبی وی که به دست ما رسیده تنها کتاب الذخیره چاپ انتقادی شده است. به احتمال زیاد ثابت نیز همچون حنین بن اسحاق خود را ویرایشگر و مفسر طب جالینوسی می دانست ولی در هر حال، وی برخلاف حنین به سایر پزشکان قبل از اسلام و مسلمان نیز استادی جست و این نکته از نظر اجمالی مایه هوف مورخ طب برمی آید. مایه هوف هم فردی است که ما نگاه اجمالی به مندرجات کتاب الذخیره را مدیون وی می باشیم ولی وی در این مقام وارد بحث و جایگاه این اثر در تاریخ طب عربی نمی شود. از جمله افرادی که ثابت به آنها ارجاع می دهد آهرون، حارث بن کلاه، یوسف الساهر، ارسطو، بقراط و جالینوس می باشد. از آن گذشته مایه هوف بر اهمیت فصل هیجدهم در باب حاملگی و نازائی تأکید می کند:

قسمتی بسیار مهم برای شرقی ها در باره حاملگی و عقیمی است. نظریه خشکی و رطوبت مزاج سهمی بزرگ در این مورد دارد. یکی از دلایل اصلی عقیمی توسط آزمایشی که هنوز در برخی کشورهای غربی و سرزمین های شرقی صورت می گیرد روشن می شود. شوهر و زن بر روی کاهو یا کدو حلوایی تازه ادرار می کنند، هر یک از آنها که خشک شود سبب عقیمی را می شناساند.

